

УДК 32:303.444

Політична аналітика: генезис і еволюція змісту поняття

Віктор Рубанов,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна

У статті досліджується процес генезису та логіка становлення основних елементів політичної аналітики як суспільного явища і наукового поняття. На підставі цього пропонується авторське трактування змісту поняття «політична аналітика».

Ключові слова: *зміст поняття «політична аналітика», структурні елементи політичної аналітики, політична аналітика як цілісна система політико-управлінського наукового знання.*

The process of genesis and the logic of formation of basic elements of political analytics as a public phenomenon and a scientific concept are analyzed in the article. On this basis the author suggests concept's content of "political analytics".

Keywords: *concept's content, political analytics, structural elements of political analytics, political analytics as comprehensive whole of political and administrative scientific knowledge.*

Актуальність дослідження генезису й еволюції змісту поняття «політична аналітика» обумовлена, по-перше, загальним дефіцитом політологічних робіт з методології політичної аналітики. По-друге, і це головне, – аморфністю визначень поняття «політична аналітика», які існують у науковій і навчальній літературі. До того ж необхідність дослідження вказаної проблеми актуалізується ще й тим, що окрім існуючої структурної невизначеності поняття «політична аналітика», в його зміст дослідники найчастіше вкладають, на жаль, без будь-яких

пояснень, (а вони, як ми в цьому згодом переконаємось, необхідні), і зовсім різний смисл [Див.: 1, с. 94; 2, с. 11; 3, с. 25].

А тому **метою статті** є спроба дати відповіді на поставлені питання, а відповідно, – концептуалізувати політологічне поняття «політична аналітика», наповнити його конкретним змістом, який відображав би не тільки реальні запити політико-управлінської практики сучасного суспільства, а й евристичні потреби політичної науки адекватно ідентифікувати та застосувати в науковому дискурсі і навчальному процесі, особливо при підготовці професійних політичних аналітиків, саму категорію «політична аналітика», упорядкувавши цим і її категоріальний апарат.

І це тим більш необхідно здійснити, якщо враховувати, що за останні два десятиріччя в пострадянській науковій та навчальній літературі для вирішення зазначених завдань створена відповідна теоретико-методологічна база. У даному випадку мова йде не стільки про опубліковані дослідження західних авторів, які склали її першооснову, скільки про змістовні роботи таких відомих російських і українських вчених, як А. Ахременко, А. Баронін, В. Бебик, О. Валевський, К. Ващенко, С. Вонсович, В. Горбатенко, А. Гончаренко, А. Дегтярьов, А. Коваленко, Ю. Кальниш, Ю. Левенець, Є. Ожиганов, В. Ребкало, І. Рейтерович, В. Романов, А. Соловйов, К. Симонов, С. Сьомін, С. Телешун, В. Тертичка, О. Титаренко, А. Туленков, С. Туронок, О. Черниш, М. Хрусталеv, І. Яковлев, у яких досліджуються процеси зародження первинних форм прикладного політичного аналізу і політичного прогнозу, політичного консультування і практики прийняття політичних рішень. Теоретико-методологічна значимість результатів цих досліджень міститься насамперед у тому, що вони дозволили не тільки сформулювати, а й аргументовано реалізувати протягом усього нашого дослідження авторську концепцію генезису й еволюції змісту поняття «політична аналітика», суть якої зводиться до наступних основних положень:

1) Генезис і еволюція змісту сучасного поняття «політична аналітика» нерозривно пов'язані з назвою та процесом виникнення і розвитку таких спеціалізованих політико-управлінських дисциплін, як політичний аналіз, політичне прогнозування, політичне консультування і прийняття політичних рішень, які вже з моменту їх виникнення формували, і складають сьогодні, її основний структурний зміст як суспільного явища і наукового поняття.

2) Сам процес генезису і розвитку вказаних структурних елементів змісту поняття «політична аналітика» історично взаємопов'язаний і логічно взаємообумовлений, з одного боку, – гострими потребами людського суспільства, вже з моменту його виникнення, мати надійний, і до того ж спеціалізований інструмент процесу прийняття політичних рішень і програм, а з другого – логікою їх розвитку як політико-управлінських наукових дисциплін.

3) У силу цього, всі вони беруть свої джерела ще в глибокій давнині, а в процесі свого професійного становлення і розвитку закономірно інтегрують у цілісну систему політико-управлінського наукового знання – політичну аналітику, базовим системотворчим елементом якої, що обумовив її назву і системну цілісність, виступає політичний аналіз.

Красномовним тому підтвердженням є те, що його паростки, як і політичного прогнозування, дослідники радять шукати, ще в протодержавних утвореннях, коли стали складатися особливі функції управління і спеціалізований адміністративний апарат [4, с. 15; 5, с. 227; 6, с. 51], а виникнення політичного консультування пояснюють тим, що вже в той період метою політичного аналізу і прогнозу було забезпечення осіб, що приймають рішення, інформацією, яка б могла бути використана для вирішення практично значущих проблем [5, с. 227]. Спочатку такого роду «політичні навички» формувалися на базі практичного досвіду, методом спроб і помилок і трансливалися через звичай і традиції [6, с. 158]. Згодом, з ускладненням соціальної організації й підвищенням комплексності державного управління виникають особливі касти жерців і радників [1, с. 10], – своєрідні прототипи сучасних політичних консультантів, – носіїв політико-управлінського знання, необхідного для прийняття політичних рішень. Відповідно, формуються і перші уявлення про сутність і сам процес прийняття політичних рішень. У крайньому випадку, вже в античний період розвитку суспільства, і насамперед в «Нікомаховій етиці» Аристотеля Стагірта, був сформульований вихідний категоріальний апарат і розроблений базовий концепт, який описує процес прийняття політичних рішень [7, с. 49].

Навіть на прикладі дуже короткого аналізу результатів дослідження вищеназваних авторів, можна стверджувати, що просліджується чітка закономірність взаємозв'язку і взаємообумовленості процесів генезису і еволюції основних структурних елементів політичної аналітики як явища і поняття: виникнення політичного аналізу обумовило формування політичного прогнозу, що в свою чергу, дало потужний поштовх активному процесу формування політичного консультування і теорії прийняття політичних рішень, професійні основи яких, як ми переконались, були закладені вже в античний період розвитку суспільства.

Тож якщо виходити з реальної практики здійснення процесу підготовки, прийняття і реалізації політичних рішень та програм, і тієї конкретної процедурно-функціональної ролі, яку виконує в ньому сьогодні політичний аналіз як політико-управлінська наукова дисципліна, то на користь його базової системотворчої ролі в формуванні політичної аналітики як цілісної системи наукового, політико-управлінського знання, свідчать три основні незаперечні факти.

По-перше, на відміну від інших структурних елементів політичної аналітики як цілісної системи політико-управлінського наукового знання, якраз політичний аналіз забезпечує увесь експертно-аналітичний процес

із підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм необхідними способами і процедурами вирішення політико-управлінських проблем. Це зумовлюється тим, що формалізовані й експертні методи і процедури, котрі використовувалися раніше тільки в самому політичному аналізі в процесі його становлення та розвитку як політико-управлінської, наукової дисципліни, згодом почали застосовуватися сучасними його суб'єктами – аналітиками та експертами на всіх фазах цього циклічного процесу *без чітко обумовленої їх фазової межі* застосування. До того ж через складність і багатомірність досліджуваних політичних об'єктів в експертно-аналітичному процесі стали використовувати не один окремий метод, а їх сукупність, а точніше – певну цілісну систему способів і процедур, які в реальному цьому процесі, як правило, не просто перекривають, а взаємодоповнюють і взаємообумовлюють одне одного в процедурно-функціональному розумінні.

По-друге, що не менш важливо, саме політичний аналіз, а не будь-який інший структурний елемент політичної аналітики, задає алгоритм і пояснює сам процес рішення її ключової проблеми – підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм. Переконалим тому підтвердженням є процес концептуалізації проблеми, який здійснюється не тільки безпосередньо політичним аналізом, а й носить постійний циклічний характер, а тому проводиться на всіх без винятку фазах експертно-аналітичного процесу, і навіть більшою мірою здійснюється на фазі оцінки представлених альтернативних варіантів політичних рішень і програм.

І, нарешті, по-третє, основна системотворча роль політичного аналізу в формуванні політичної аналітики як цілісної системи наукового, політико-управлінського знання міститься не тільки в тому, що він забезпечує експертно-аналітичний процес необхідними способами і процедурами рішення політичних проблем і задає алгоритм його здійснення, але і в тому, що він забезпечує органічний взаємозв'язок і взаємообумовленість всіх її складових елементів. Це, з одного боку, проявляється в тому, що кожний кваліфіковано здійснений за допомогою цілісної системи його методів аналіз не тільки виконує уточнюючу для певної процедурно передбаченої фази функцію, а й, у силу *циклічного* характеру самого експертно-аналітичного процесу, слугує подальшій реалізації стратегічної мети політичної аналітики – підготовці, прийняттю та реалізації політичних рішень і програм. А з іншого боку, всі фази цього експертно-аналітичного процесу, незважаючи на їх відносну самостійність і специфічну особливість, взаємозалежні та обумовлені політичним аналізом. Так, політичний прогноз практично неможливо здійснити без превентивного формулювання політичним аналітиком і політичним експертом самої політичної проблеми, всебічного попереднього аналізу тенденцій, факторів, розміщення політичних сил у сформованій ситуації, які виступають у цьому випадку внутрішніми, інтегруючими,

системотворчими елементами політичної аналітики, а її цілісність забезпечується циклічністю та функціональною завершеністю кожної фази цього процесу. Водночас реальний процес прогнозно-аналітичного дослідження, як справедливо зазначає А. Ахременко [8, с. 29], є ітеративним, він припускає повернення до вже пройдених циклів аналізу на новому рівні знання, а тому неправильно уявляти його тільки як тверду послідовність дискретних етапів чи стадій.

Отже, розробка прогнозу здатна скорегувати, уточнити, а іноді й принципово змінити погляд аналітика на характеристики вихідної ситуації. Тобто у реальному процесі прогнозно-аналітичного дослідження тієї або іншої політичної проблеми механізм сутнісного взаємозв'язку й взаємозумовленості цих елементів системи проявляє себе таким чином, що політичний аналіз і політичне прогнозування взаємодоповнюють та взаємообумовлюють одне одного при вирішенні загального завдання зниження проблеми невизначеності: перший виконує частину прогностичних функцій, а другий – аналітичних. Більше того, коли говорити про сутність політичного прогнозування, а ще конкретніше – про його роль і місце в системі політичної аналітики в цілому, то варто особливо підкреслити, що прогноз виконує не тільки пізнавальну функцію – одержання інформації про можливі альтернативи розвитку, а й управлінську – формування необхідної основи для політичного консультування, тобто можливих варіантів, проектування політичних рішень і програм.

Тому, характеризуючи специфіку здійснення цього процесу стосовно функціональних меж і сутнісних характеристик політичної аналітики як цілісної системи політико-управлінського знання, особливо підкреслимо, що цією фазою її теоретико-прикладна функція не вичерпується. Вона не вичерпується навіть тоді, коли дослідник, бажаючи показати циклічний характер і цілісну завершеність аналітичного процесу, додає до політичного прогнозування ще й і політичне консультування [Див.: 1, с. 9; 9, с. 3]. Необґрунтованість і методологічна уразливість такого підходу полягає, на нашу думку, в тім, що завершальною фазою, а відповідно й функцією цього циклічного процесу в системі політичної аналітики, є не тільки й не стільки політичне консультування (можливість пропозиції та вибору оптимального варіанту ухвалення рішення), скільки необхідність аналізу фази імплементації – безпосередньої реалізації політико-управлінської функції самого процесу прийняття та реалізації політичних рішень і програм, що логічно впливає з нього. Саме реалізацією політичного рішення та оцінкою його результатів, як свідчить не тільки теорія, а й практика, завершується політико-управлінський цикл, а одночасно з ним і завершальна фаза експертно-аналітичного процесу в цільових і функціональних межах політичної аналітики.

З огляду на замкнутий характер цього циклічного процесу в системі політичної аналітики, важливо відзначити, що на цьому робота політичного

аналітика й політичного експерта не завершується. Алгоритм їхньої подальшої діяльності процесуально й функціонально строго визначений. Так, у випадку одержання позитивних результатів оцінки процесу реалізації політичних рішень їх участь у реалізації даної політичної програми може бути продовжена. У випадку ж негативної оцінки відбувається повернення до вихідної фази циклу формулювання та аналізу проблеми з відповідним внесенням необхідних коректив у зміст раніше прийнятих, або прийняттю нових політичних рішень і програм.

Виходячи з наведеної концептуальної схеми, можна зробити наступні **висновки**.

1. В сучасному науковому дискурсі і навчальному процесі повинні застосовуватись, як мінімум, дві основні трактовки змісту поняття «політична аналітика». Перша – як відображення *процесуальної і інструментальної сутності і результатів* професійної діяльності суб'єктів експертно-аналітичного процесу з підготовки, прийняття і реалізації політичних рішень і програм. І друга – *предметна*, як позначення сукупної назви політико-управлінських наукових дисциплін, з допомогою яких вказаний процес здійснюється.

Враховуючи це, можна запропонувати наступні **авторські визначення** змісту поняття:

1) політична аналітика – це сучасна цілісна експертно-аналітична система способів і процедур здійснення циклічного, замкнутого процесу формулювання і аналізу політичної проблеми, політичного прогнозування, політичного консультування і імплементації політичних рішень і програм, яка в процесі диференціації і інтеграції міждисциплінарного знання була первісно сформована політичним аналітиком і політичним експертом в політичному аналізі.

2) політична аналітика – це теоретико-прикладна, політико-управлінська цілісна система наукового знання процесу підготовки, прийняття та реалізації політичних рішень і програм. Її основними структурними елементами або підсистемами, які формують її сучасний зміст як поняття, є відносно самостійні, що володіють своїм власним методологічним статусом теоретико-прикладні, політико-управлінські, наукові дисципліни: політичний аналіз, політичне прогнозування, політичне консультування, прийняття політичних рішень, а базовим системотворчим елементом є політичний аналіз, який забезпечує не тільки її системну цілісність у процесі функціонування, а й відповідну назву – політична аналітика.

2. Сучасне поняття «політична аналітика» за своїм змістом і смисловим навантаженням доволі об'ємне і багатозначне. Цю специфічну її особливість зафіксували й автори перших спроб її концептуалізації, які вкладають у зміст поняття цілком різний смисл. Однак пояснити справжню причину відмінностей у трактуваннях так і не змогли, оскільки

в його визначенні використали спрощений, скоріше термінологічний, ніж концептуальний підхід.

3. Дана авторська концепція не претендує на вичерпне рішення проблеми визначення змісту поняття «політична аналітика», разом з тим вона містить у собі як евристичну, так і практичну значимість.

По-перше, вона дозволяє перебороти занадто спрощений підхід у визначенні сутності поняття «політична аналітика», який склався в сучасному науковому дискурсі, і пов'язане з ним довільне трактування її змісту.

По-друге, забезпечує можливість наукової обґрунтованості взаємозв'язку і взаємообумовленості структурних елементів політичної аналітики як явища і поняття і визначення її базового *системотворчого елементу*, який зумовив не тільки її назву, а й *системну цілісність* у процесі функціонування.

По-третє, вона дає не просто системне подання, чітке розуміння самої політичної аналітики як наукової політологічної категорії, а найголовніше – дозволяє привести в методологічну відповідність: предмет, завдання й функції кожного з її елементів – як *відносно самостійних* теоретико-прикладних, політико-управлінських наукових дисциплін, викликаних до життя закономірним процесом диференціації політичної науки. А з іншого боку, справжнє авторське бачення сутності елементів політичної аналітики дозволяє показати та довести їх реальний *процесуально-циклічний взаємозв'язок і взаємозумовленість* процесом їхньої інтеграції як *цілісної* теоретико-прикладної політико-управлінської *системи наукового знання*, покликаної оптимізувати реальну управлінську діяльність з підготовки, прийняття й реалізації політичних рішень і програм.

Результати нашого дослідження можуть знайти своє застосування також і в упорядкуванні всього навчального процесу з підготовки політологів, особливо політичних аналітиків, оскільки дозволяють не тільки скорегувати навчальні програми, з урахуванням досягнень сучасної методології політичних досліджень, а й з науково-методичної точки зору орієнтувати самих викладачів викладати студентам не тільки окремі навчальні курси по кожному з виділених нами елементів політичної аналітики як самостійних навчальних дисциплін, але й спеціальний, що випереджає загальний навчальний курс з методології політичної аналітики.

Література:

1. **Баронин А. С.** Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: Курс лекцій / А.С.Баронин. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В.. – 2005. – 128 с.
2. **Вонсович С. Г.** Політичний аналіз і прогноз / С.Г.Вонсович. – Кам'янець-Подільський: Видавець П.П.Зволейко Д.Г. – 2010. – 120с.

3. **Телешун С.О., Титаренко О.Р., Рейтерович І.В.** Основи інформаційно-аналітичної діяльності в публічному управлінні: навч. посіб. / С.О.Телешун, О.Р.Титаренко, І.В.Рейтерович. – К.: НАДУ. – 2009. – 168 с., а також: **Телешун С.О., Сьомін С.В., Титаренко О.Р., Рейтерович І.В., Вирович С.І.** Політична аналітика в системі публічного управління / С.О.Телешун, С.В.Сьомін, О.Р.Титаренко, І.В. Рейтерович, С.І. Вирович. – К.: НАДУ. – 2008. – 284с.
4. **Дегтярев А. А.** Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направления развития / А.А.Дегтярев // Полис. – 2004. – № 1. – С. 154-168;
5. **Ващенко К. О.** Историчний генезис прикладного політичного аналізу й прогнозу / К.О.Ващенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України: збірник наукових праць. – К. – 2007. – Вип. 35. – С. 227-241.
6. **Турунок С. Г.** Политический анализ. – курс лекций / С.Г.Турунок. – М.: Изд-во Дело. – 2005. – 360с.
7. **Дегтярев А. А.** Принятие политических решений: Учебное пособие / А.А.Дегтярев. – М.: КДУ. – 2004.- 416с.
8. **Ахременко А. С.** Политический анализ и прогнозирование: учеб. пособие / А.С.Ахременко. – М.: Гардарики. – 2006. – 333с.
9. **Ребкало В. А., Кальниш Ю. Г.** Практикум з політичної аналітики в державному управлінні: навч.-метод. посіб. / В.А.Ребкало, Ю.Г.Кальниш. – К.: Вид-во НАДУ. – 2005. – 56с.